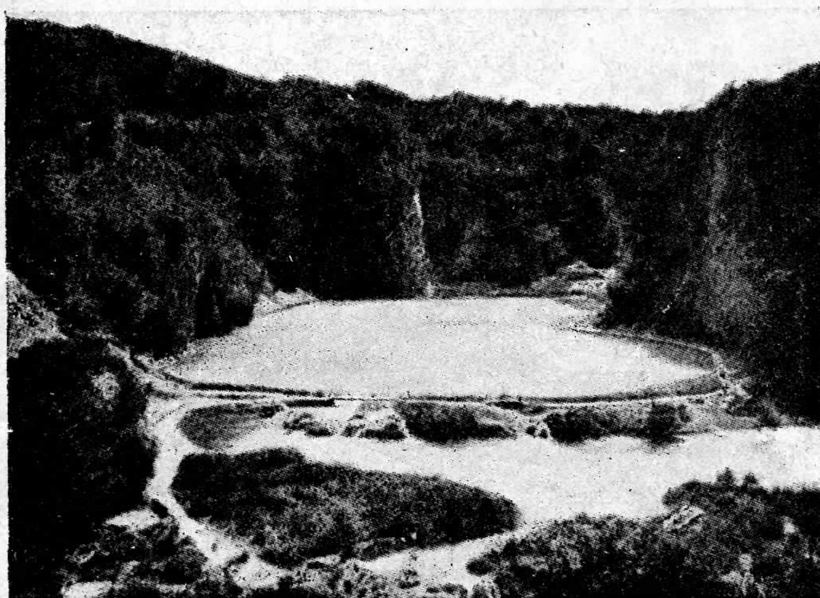
ZLATKO ŠPOLJAR

ZEMLJOPIS

HRVATSKOGA KRŠA
I HRVATSKO-SLAVONSKOG MEĐURJEČJA

ZA III. RAZRED OSNOVNIH ŠKOLA

(PO NAJNOVIJEM NASTAVNOM PROGRAMU) IV. PROŠIRENO
IZDANJE SA 24 SLIKE I 10 ZEMLJOPISNIH KARATA

PLITVIČKA JEZERA

CIJENA DIN 6·—

ZAGREB 1928.

TROŠKOM I NAKLADOM „NARODNE KNJIŽNICE“, ZAGREB, VOJNIČKA UL. 13.

ZLATKO ŠPOLJAR

ZEMLJOPIS

HRVATSKOGA KRŠA
I HRVATSKO-SLAVONSKOG MEĐURJEČJA

ZA III. RAZRED OSNOVNIH ŠKOLA

(PO NAJNOVIJEM NASTAVNOM PROGRAMU). IV. PROŠIRENO IZDANJE.
SA 24 SLIKE I 10 ZEMLJOPISNIH KARATA.

ZAGREB 1928.

TROŠKOM I NAKLADOM „NARODNE KNJIŽNICE", ZAGREB, VOJNIČKA UL. 13.

Posavska narodna nošnja.

Oblast hrvatskoga krša i hrvatsko-slavonskog međurječja.

A) Hrvatsko-slavonsko međurječje.

Posavina.

Sreća je za našu domovinu, što ima dosta velikih ravnica, u kojima rodi u izobilju svake vrsti žita. Takove su ravnice prave žitnice za narod. Obično se steru uz veće rijeke i njihove pritoke. Tako se uz rijeku Savu proteže dugačka plodna nizina, koju zovemo Posavinom.

Sava izvire u bratskoj Sloveniji, ispod golemog brda Triglava. Isprva se provlači između visokih planina, no kasnije teče prostranom ravnicom i prelazi kod utoka Sutle u Hrvatsku. Kod Zemuna utječe u veliku rijeku Dunav. Tako Sava spaja i slovenske i hrvatske i srpske krajeve.

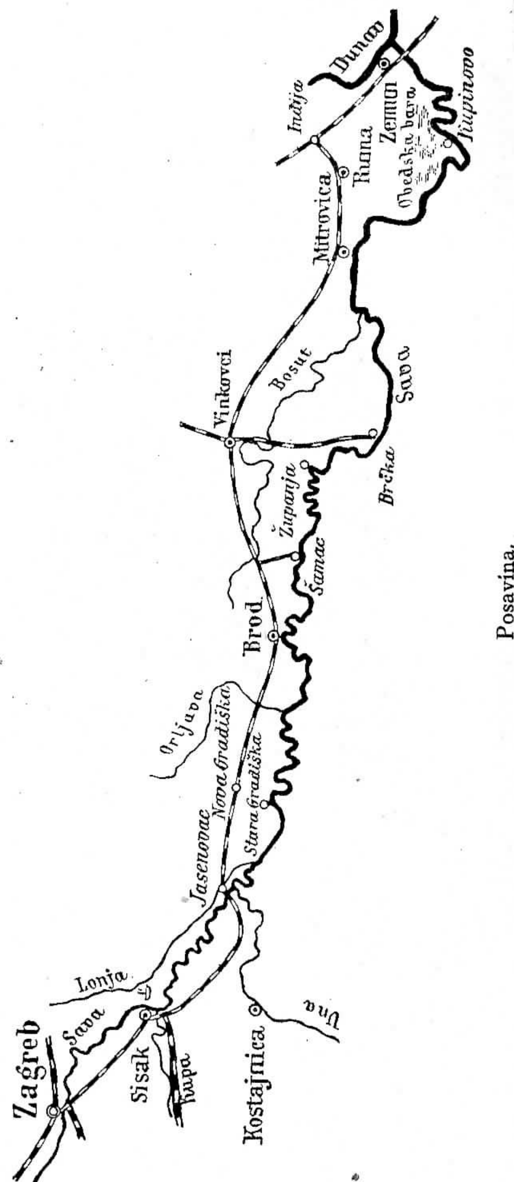
Do Podsuseda, nedaleko od Zagreba, Sava je prilično brza, no što bliže ušću, teče ona sve polaganije, pa se katkada za velikih kiša ili u proljeće, kada snijeg kopni, razlije i nanese ljudima veliku štetu: poplavi polja, zamulji usjeve i livade, a dogodi se i to, da potopi gdjegod blago pa i ljude. I pritoci Save nabujaju; tada su pojedini krajevi uz Savu kao kakva jezera, iz kojih proviruju kućice. U ovim niskim krajevima nastaju bare i močvare, koje ljeti zaudaraju, okuže zrak i pune su komaraca, pa su škodljive po zdravlje. Takve su veće močvare: Lonjsko Polje i Obedska bara. Svega toga će pomalo nestati, kad se uredi korito Save i njezinih pritoka i kad se uz obale podignu nasipi. Tada će ti krajevi biti zdraviji, a kad se isušene močvare zazelene od sočne trave i od pšenice-bjelice, bit će i narod sretniji i bogatiji.

U Savu teku s lijeva: Sutla, Krapina (iz Hrv. Zagorja), Lonja, Ilova, Orljava (iz Požeške kotline) i Biđ-Bosut, a s desna: Kupa i Una.

Prijeđemo li kod Zagreba Savu, eto nas u onom dijelu Posavine, koji se zove Turopolje i koji se prostire sve do Siska. U Turopolju ima velikih hrastovih šuma, pa žirom tove svinje, koje prodavaju na vašaru u Velikoj Gorici, Zagrebu, Sisku i drugdje. Dobro uspijeva tamo kupus i luk.

Kad su se Hrvati u davno doba doselili sa sjevera u ove krajeve, bili su podijeljeni na plemenske župe. Takova plemenska župa, koja se do danas sačuvala, bila je i Turopolje. Još i danas Turopoljci biraju svoga župana ili komeša, a svi su seljaci »plemenitaši«.

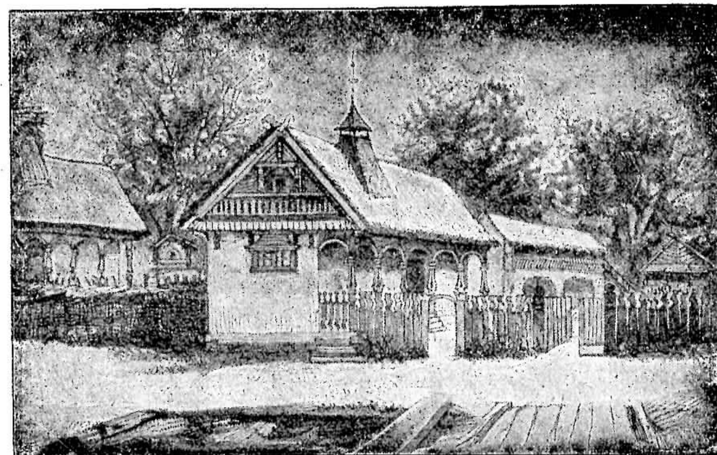
Na utoku Kupe u Savu razvio se već u rimsko doba grad, koji se zvao Siscia, a danas Sisak. Junački knez Ljudevit Posavski, koji se borio za oslobođenje Hrvata ispod franačkog gosdodstva, odabrao je Sisak svojom prijestolnicom. Kod Siska je g. 1593. hrvatski ban Toma Erdedi strašno potukao Turke, pa je i sam njihov vojskovođa Hasan-paša zaglavio u boju. I danas je to znamenit trgovački grad. Nije čudo, što se već davno u njemu razvila trgovina, jer leži između Kupe i Save, kojima mogu ploviti male lađe i odvoziti i dovoziti robu, a svuda naokolo prostire se plodna ravnica. Danas trguje on najviše žitom i drvom. Kraj Siska, na utoku Kupe u Savu, stoji stari grad, koji je nekada bio obrana od Turaka.

Čitavom Posavinom juri željeznica, koja spaja dva najveća grada naše države, Zagreb i Beograd. Ta željeznička pruga dodiruje ova veća posavska mjesta: Novsku, Novu Gradišku i Brod. U svim tim mjestima trguje se ponajviše žitom, ali najjače se razvila trgovina u Brodu, jer kroza nj prolazi roba za Bosnu i Dalmaciju. U Brodu je i velika tvornica željezničkih vagona.

Od Broda kreće željeznica prema Vinkovcima, odakle se može željez-

nicom na šest strana. Vinkovci su dakle raskrsnica željeznica i cesta, pa je zato tamo trgovina vrlo živa. Kraj Vinkovaca teče Bosut. Teče vrlo polagano, pa se poslije velikih kiša razlije i tako nastanu nezdrave močvare. Južno od Vinkovaca leži Županja, gdje je tvornica tanina. Tanin se dobiva iz hrastove kore, a trebaju ga mnoge tvornice. Najviše se tanina izveze u strane države. Takva je tvornica tanina i u Mitrovici. U Posavini ima posvuda velikih hrastovih šuma. Poznato je, da tu raste najbolje hrastovo drvo, kakova nema nadaleko. Od hrastovine izrađuju se dužice za bačve, pragovi za željeznice, pokućstvo i druge stvari, pa se ta roba izvozi i u strani svijet, a žirom se tove svinje.

Slavonska kuća u Slavoniji.

Ruma i Inđija leže podalje od Save, a usred istočnog dijela Slavonije, koji se zove Srijem. Zemun je u istočnom Srijemu, a nasuprot Beogradu; njih dijeli samo Sava. Beograd se vidi lijepo uveče, kad zasinu tisuće električnih žarulja, koje se divno odrazuju u Savi.

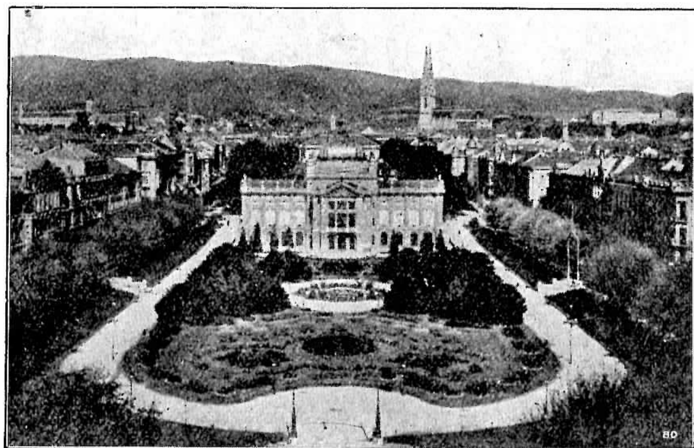
Savom od Siska do Beograda plove i manji parobrodi, koji prevoze putnike i robu. Do Siska dolaze splavi, kojima se prevoze iz Slovenije daske.

Posavina je vrlo plodna ravnica. Izvrsno uspijeva tu pšenica i druge vrsti žita, osobito u donjem dijelu Posavine. Od voća najbolje rodi šljiva. Od šljive peku ljutu rakiju, koja je već mnogo zla učinila narodu.

Posavci su vesele ćudi pa vole pjesmu, svirku i kolo. U kolu se pjeva ili svira gajdaš. Posvuda se odijevaju u slikovitu narodnu nošnju, koja je osobito lijepa oko Vinkovaca. U gornjoj Posavini grade kuće ponajviše od drveta, pa ih lijepo ukrase drvenim rezbarijama.

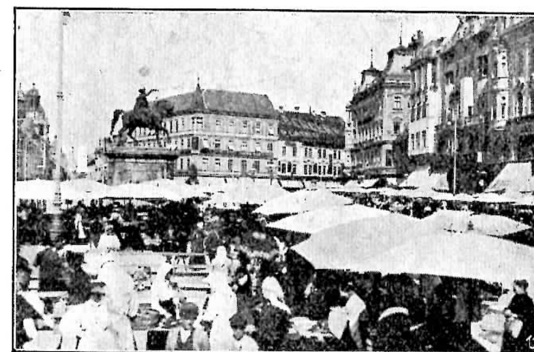
Zagreb. Na lijevoj strani Save, a ispod Zagrebačke gore, podigao se najljepši grad naše države, Zagreb. Zagreb i Beograd ujedno su i najveći gradovi naše kraljevine. Razgledajmo malo Zagreb!

Donji grad. Krasnu sliku pruži Zagreb putniku, kada siđe s voza na glavnom kolodvoru (stanici). Čim iziđe iz stanice, eto pred njim najljepšega dijela Zagreba: u sredini perivoj, koji se zove trg kralja Tomislava, s Umjetničkim paviljonom. U tom se paviljonu priređuju izložbe slika i kipova naših slikara i kipara, a u prizemlju je muzej grada Zagreba s različitim zagrebačkim starinama: tu ima starih pisama, slika, pokućstva i t. d. Sa svake je strane perivoja neprekidni niz divnih palača. Pođemo li s trga kralja Tomislava prema sjeveru, eto nas

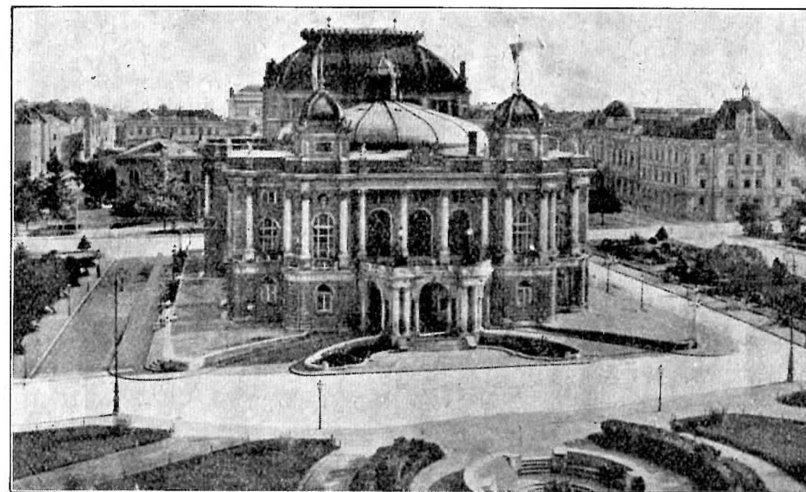
Pogled na Zagreb sa glavnog kolodvora.

na Akademičkom trgu, gdje je palača Jugoslavenske Akademije. U toj je palači u prizemlju muzej starina, gdje se čuvaju vrijedne stvari iz naše prošlosti, kao na pr. staro oružje, oruđe, novci, kipovi i t. d. U prvom je katu dragocjena i čuvena dvorana (galerija) slika, koju je hrvatskom narodu poklonio pokojni đakovački biskup Josip Juraj Štrosmajer. Ispred Akademije postavila su se mramorna poprsja glasovitih hrvatskih junaka, učenjaka i umjetnika, a iza Akademije novi spomenik biskupu i dobrotvoru Štrosmajeru od slavnoga hrvatskoga kipara Meštrovića. Šetalište pred Akademijom zove se Zrinski trg ili Zrinjevac. To je najmilije i najljepše šetalište Zagrepčana. Osobito je lijepo na Zrinjevcu, kada svira usred šetališta muzika, a vodoskoci (šedrvani) prskaju vodu uvis i na sve strane. Na Zrinjevcu je i golema palača sudbenoga stola. Štrosmajerova ulica veže Zrinjevac s prostranim Jelačićevim trgom, usred kojega je spomenik čuvenoga hrvatskog bana Jelačića, koji je oslobodio g. 1848. Hrvatsku od madžarskog nasilja. S Jelačićeva trga vodi Jurišićeva ulica na istok, u onaj dio grada, koji

Jelačićev trg.

je sav izgrađen poslije rata. Tu su palače velikih banaka i trgovačkih društava, pa velimo: to je trgovačka četvrt grada. Tu je najljepša palača Burze. Na brijegu iznad Vlaške ulice vide se velike zgrade liječničkog (medicinskog) fakulteta, t. j. visoke škole, gdje se uči za liječnike. Za dva dinara odvest će nas tramvaj u prekrasni perivoj Maksimir. Tu ima i jezero, a usred jezera otočić sa zvjerinjakom, gdje su svakovrsna zvjerad i ptice iz cijeloga svijeta.

Trg kralja Aleksandra. U sredini kazalište.

Na zapad vodi s Jelačićeva trga stara, ali i najživlja ulica grada Zagreba, koja se zove Ilica. U toj je ulici tolika vreva, da moraš ići svakako po pločniku, jer bi te lako pregazio automobil, tramvaj (ulična željeznica) ili kotur (bicikl). U prekrasno uređenim trgovačkim izlozima blista se, osobito uveče, kad zasjaju električne žarulje, najraznovrsnija roba. U Ilici je i spomenik pjesnika Andrije Kačića-Miošića. Odavle ćemo Frankopanskom ulicom na prostrani Trg kralja Aleksandra, gdje se nalazi kazalište, a na susjednom Mažuranićevu trgu sveučilišna knjižnica i arhiv t. j. mjesto, gdje se čuvaju stara pisma hrvatskih kraljeva i velikaša sve onamo iz Tomislavovih vremena. Malo je dalje vrt (»botanički vrt«), u kojem se uzgaja bilje, drveće i cvijeće sa čitava svijeta.

Sveučilišna knjižnica.

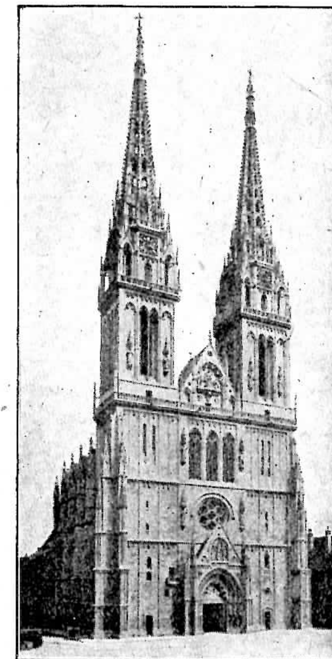
Posvema na zapadu velike su kasarne i tvornice.

Gornji grad. Iz Ilice možeš uspinjačom u Gornji grad, pa te eto na Štrosmajerovu šetalištu, odakle ti pogled puca daleko u posavsku ravnicu, gdje se vijuga srebrnasta Sava. U gornjem su gradu na starodrevnom Markovu trgu nekadašnji banski, a sada kraljevski dvori, gradsko poglavarstvo i stara župna crkva sv. Marka sa šarenim krovom. Pred crkvom na trgu vide se četiri kamena, gdje je po predaji pogubljen seljački mučenik Matija Gubec. Gornji grad se zvao prije Grič ili Gradec, te je bio slobodna varoš.

U Demetrovoj je ulici prirodoslovni muzej, gdje ima svakovrsnih ruda i životinja, a sve je to tako udešeno, da se ne može pokvariti. Na Vrazovu šetalištu ima stara kula — Popov toranj, sagrađena u vrijeme, kad je vladalo ljuto neprijateljstvo između Griča i Kaptola, — u kojem je zvjezdarnica, odakle se velikim dalekozorima motri mjesec i zvijezde.

Donji grad je živ i bučan, jer se tamo mnogo trguje, a gornji je grad tih i miran, jer tamo su većinom uredi.

Kaptol. S Jelačićeva trga eto nas Bakačevom ulicom, koja je na istočnoj strani trga, do stolne crkve, što se ponosno diže uvis s dva zvonika visoka 107 m. U crkvi vlada sveta tišina; visoki stupovi, dugački, šiljati, krasno bojadisani prozori, visoki žrtvenici — sve kao da prstom pokazuje prema Svemogućemu. S desne strane glavnoga žrtvenika počivaju kosti narodnih mučenika Petra Zrinskoga i Krste Frankopana. U crkvi su najveće i najljepše orgulje u našoj državi. Nekada je stolna crkva bila ograđena čvrstim zidovima i kulama, da se obrani od neprijatelja, pa neke kule još i danas stoje. Crkva je sagrađena još u davno doba, ali je poslije više puta pregrađena. Uz crkvu je dvor nadbiskupa zagrebačkoga i škola za svećenike (sjemenište).

Stolna crkva.

Pođimo dalje onim putem, kojim smo došli do crkve, pa ćemo doći na raskršće: jedan put vodi nas u zelenu dolinu Sv. Ksavera s crkvicom na brežuljku i u selo Šestine, a drugi na Mirogoj, gdje se niže spomenik do spomenika od bijelog, sivog i crnog mramora, a u arkadama (t. j. otvorenim hodnicima sa stupovima) počivaju kosti mnogih hrvatskih rodoljuba, pjesnika i umjetnika kao Petra Preradovića, Augusta Šenoe, Ljudevita Gaja i drugih.

U Zagrebu ima mnogo škola svake vrsti: narodnih osnovnih škola, građanskih škola, obrtničkih škola, gimnazija i realnih gimnazija, trgovačkih škola, učiteljskih, umjetničkih (za slikarstvo, kiparstvo, glazbu) i drugih škola. Trgovaca i zanatlija svake vrsti ima sva sila, a ima i mnogo velikih tvornica, gdje se na veliko izrađuje svakovrsna roba; tako ima tvornica papira, kože, strojeva, likera, čokolade i t. d. U gradskoj munjari, koja ima 80 m visok dimnjak, proizvodi se električna struja, a u plinari plin. Svake godine su u Zagrebu veliki sajmovi, te velika izložba i vašar svakovrsne robe »Zagrebački zbor«.

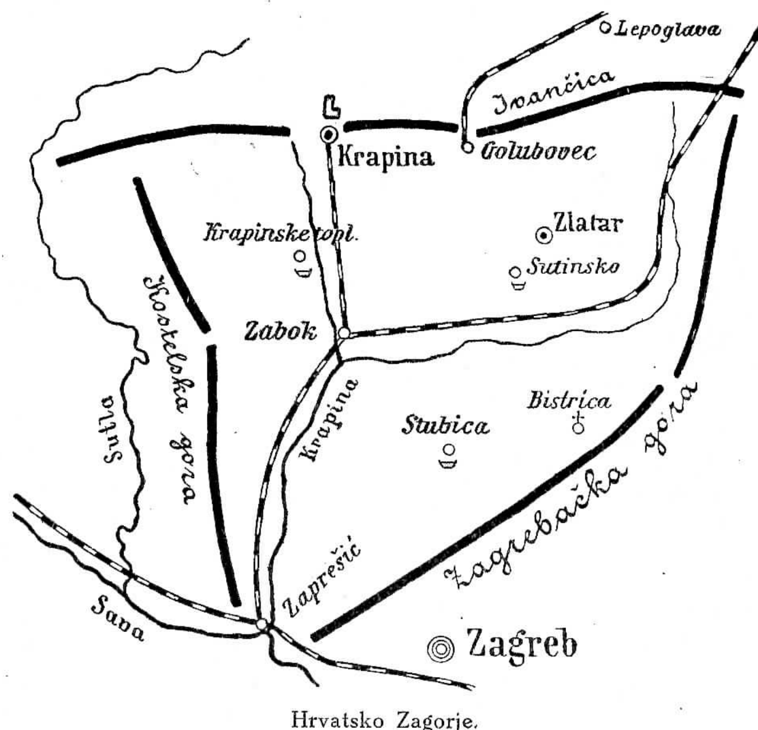
U Zagrebu je sjedište zagrebačke oblasti, zagrebačke nadbiskupije, vojničke armijske oblasti i najviših sudova.

Lijepa su izletišta Šestine i Gračani ispod Zagrebačke gore i Podsused s ruševinama staroga Susedgrada, gdje je stanovao okrutni vlastelin Tahi, protiv kojega su se digli seljaci (»seljačka buna«). Zagrebačka gora naročito je omiljelo izletište Zagrepčana, osobito ruševine Medvedgrada, gdje je nekad (po pripovijedanju) vladala »Crna kraljica«, i na najviši vrh Zagrebačke gore — Sljeme.

Hrvatsko Zagorje.

Pređemo li kod Zagreba Zagrebačku goru ili se iz Zagreba povezemo željeznicom, koja vodi u Varaždin, eto nas u brežuljkastom Hrvatskom Zagorju. Kad pogledamo taj kraj s kojega povišeg brda, vide se ti bregovi kao valovi na moru, pa velimo da je Hrvatsko Zagorje valovito.

Sela su razasuta po brežuljcima; takav kraj nije prikladan za velika

Hrvatsko Zagorje.

sela kao Podravina ili Posavina, jer selo nema dosta prostora, da se raširi. Ipak je Hrvatsko Zagorje naš najgušće naseljen kraj, pa je razumljivo, da je svaki komadić zemlje pomno obrađen. Brežuljci dakako najviše prijaju vinovoj lozi, pogotovu, kad je Zagorje s triju strana zaštićeno gorama:

Kostelskom gorom, Ivančicom i Zagrebačkom gorom, pa ima blago podneblje. Livada i pašnjaka nema dosta, jer je većina zemlje pretvorena u oranice, pa se nije moglo u većoj mjeri razviti stočarstvo, ali zato Zagorci hrane mnogo peradi, osobito čuvenih purana, pa ih prodaju i tako dođu do potrebitih novaca. Aija ja im donose lijep prihod. Ipak sve to ne dostaje, da se prehrane, pa stoga mnogi idu u Zagreb, da rade kao radnici u tvornicama. Kad bi se različite tvornice podigle u Zagorju, našli bi i kod kuće zarade, no sada je samo veća tvornica u Bedekovčini, u kojoj se izrađuje glinena roba, osobito cijevi, a druga u Oroslavlju, gdje se izrađuje sukno. Tvornica u Oroslavlju najveća je tvornica sukna u našoj državi.

U Hrv. Zagorju žive sami Hrvati kajkavci. Vole svoje lijepe i pitome bregove, pa ih teška srca ostavljaju. Teško se priviknu na jednoličnu ravnicu kao što je Podravina ili Posavina, gdje osim toga nema onako čista uzduha i onako zdrave vode kao u Zagorju.

Sredinom Zagorja teče rječica Krapina, a međom Slovenije i Hrvatske teče Sutla.

Najveće je mjesto u Hrv. Zagorju Krapina, gdje se rodio preporoditelj hrv. naroda Ljudevit Gaj, pa mu je tamo podignut spomenik. Na brijegu se vide razvaline Viline kule, gdje su po priči zazidala braća Čeh, Leh i Meh sestru — izdajicu Vilinu. Blizu Krapine, kod sela Radoboja, kopa se sumpor. Zagorje ima i toplica, a to su: Krapinske Toplice, Sutinske Toplice i Stubičke Toplice. U tom je kraju nastala poznata seljačka buna, koju je vodio Matija Gubec. Pobožni svijet mnogo hodočasti u proštenište Majke Božje, u Mariju Bistricu. Nedaleko od Marije Bistrice nalazi se trgovište Zlatar. U Klanjcu je boravio pjesnik »Lijepe naše« Antun Mihanović. I doista je morao u tom lijepom kraju zapjevati:

»Lijepa naša domovino!«

Gore između Save i Kupe.

Ljeti Zagrepčani vrlo rado polaze za nedjelja i blagdana u Samobor. Najzgodnije se onamo dođe malom samoborskom željeznicom. Samobor leži podno Samoborske ili Okićke gore. — Uzduh je tamo svjež, pa se građani, koji su cijele sedmice radili u uredima, mračnim dućanima i tvornicama lijepo tamo odmore i osvježe za novi rad. Iz Samobora idu na izlete i na razvaline staroga grada Samobora, koji se diže iznad samoga mjesta, ili još dalje na ruševine grada Okića u Okićkoj gori i na Plješivicu.

Neki potoci, koji teku s Plješivice u Kupu, razliju se prije svoga ušća, pa načine močvare.

Uz Kupu širi se također nizina kao i uz Savu, samo što ona nije velika. Tu nizinu zove narod P o k u p l j e.

Kupa izvire u Gorskom Kotaru ispod R i s n j a k a, a utječe u Savu kod S i s k a. S desne strane prima pritoke: K o r a n u (s pritokom M r e ž n i c o m) i G l i n u, a s lijeve: K u p č i n u i O d r u.

Najznamenitije je mjesto u Pokuplju grad K a r l o v a c, nekadašnja tvrđava, sagrađena za Vojne Krajine, da bude obrana protiv Turaka, na Kupi. Tamo je sjedište velikog župana primorsko-krajiške oblasti, a ima i više škola. Grad je rasvijetljen električnim svijetlom. Ta električna

Stari grad u Samoboru, kakav je bio prije 150 godina.

struja, koju proizvodi vodopad Kupe kod O z l j a, tjera i svakovrsne strojeve, pa se u novije doba podiglo u Karlovcu mnogo tvornica. I trgovina je velika, jer Karlovac leži u plodnoj okolici, a tamo je i željeznička raskrsnica.

Uz Kupu leže i sela J a m n i c a i L a s i n j a, gdje izviru ljekovite kisele vode, koje se razašilju u bocama.

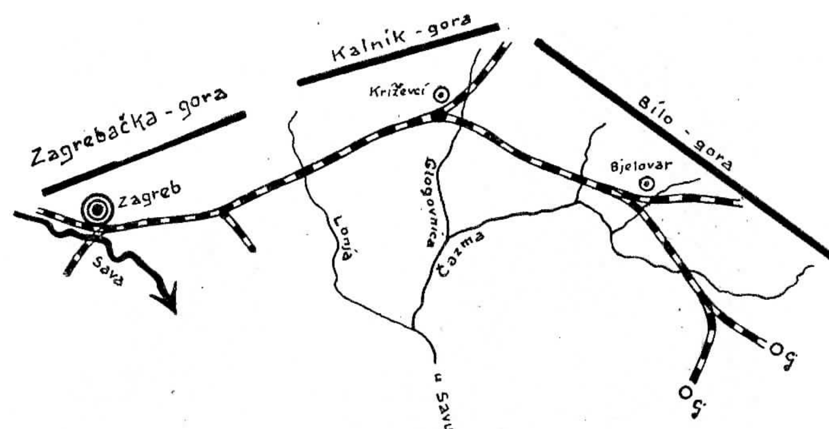
Moslavačka, Kalnička i Bilo-gora.

Moslavina. Već su u davno doba Rimljani upoznali ljepote i plodnost toga kraja, pa su zasadili M o s l a v a č k u g o r u vinovom lozom. I danas tu uspijeva izvrsno vinova loza.

Moslavačka gora smjestila se u sredini kraja, koji je po njoj dobio i svoje ime. Moslavina je sa svih krajeva okružena rijekama: L o n j o m i njezinim pritokom Č a z m o m, te I l o v o m. Uz te rijeke bujne su livade i plodna polja. Na Čazmi je istoimeno mjesto Č a z m a, a na Lonji I v a n i ć-g r a d. Veće je mjesto i K u t i n a.

Uz lijepo obrađena polja ima i bujnih livada, koje daju blagu hranu, pa se narod u Moslavini uz ratarstvo bavi mnogo i stočarstvom. U Moslavačkoj gori kopa se kamen granit, koji se upotrebljava za izrađivanje spomenika, a kod sela Mikleuške izvire petrolej. Velika vrijednost leži u hrastovim šumama.

Kalnička gora i Bilo-gora. Lijepo je u rodnim i bogatim ravnicama, ali je još ljepše i zdravije u gorama. — Ravnice su jednolične, ali su rodne i

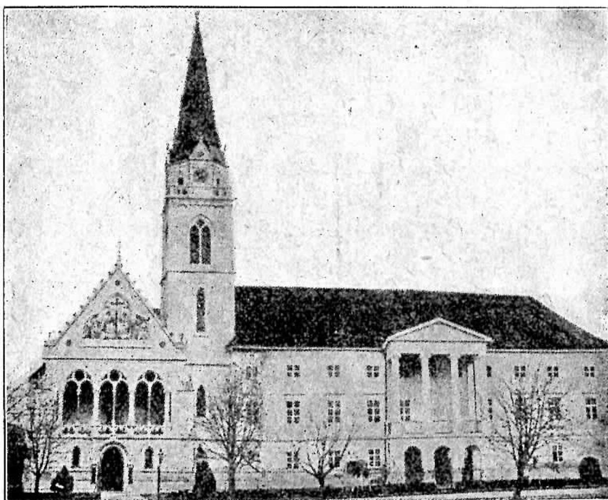
Kalnička gora i Bilo gora.

bogate, a u gorskom kraju, kao što je naša K a l n i č k a g o r a, ima bezbroj prirodnih krasota, samo nema prostranih polja, punih zlatnoga klasja kao u ravnoj Posavini, u Srijemu i Đakovštini.

Kalnička gora protegla se od izvora L o n j e do izvora potoka G l o g o v n i c e, koji utječu u Čazmu. — Sjeverna joj je strana obrasla šumom, a s južne su strane većinom vinogradi, ali po vrhovima izviruju i gole hridi. Vinogradi su pomno uređeni, pa iz njih narod crpe glavni prihod, jer polja slabo rode. U samoj gori izvire kod sela A p a t o v c a ljekovita voda kiselica, koja se lijeva u boce i razašilje u trgovinu. U gori su i razvaline nekada dobro utvrđenoga grada K a l n i k a, kamo se bio sklonio, kako priča narod, hrvatsko-ugarski kralj Bela III. (IV.), kad je bježao pred divljim Mongolima. Seljaci su mu, kad mu je ponestalo hrane, donosili šljive, a on je onda dao košticama gađati Mongole. I danas ima u tom kraju »plemenitaša« kao i u Turopolju, a narod ih zove »šljivari«. Plem-

stvom ih je nadario kralj Bela. Preko gore vodi dobra cesta iz Varaždinskih Toplica u K r i ž e v c e. Križevci leže u plodnome kraju, pa je tamo smještena gospodarska škola i ratarnica, gdje se uče, kako valja razumno gospodariti. Ima tamo i učiteljska škola i gimnazija, pa lijepa grčko-katolička stolna crkva i sijelo grčko-katoličkoga (unijatskog) biskupa. U Križevcima bio je prije pet stotina i nekoliko godina »krvavi sabor«, gdje je dao tuđinac kralj Sigismund pogubiti mnoge hrvatske velikaše.

Na Kalničku goru veže se na istoku šumovita i niska B i l o - g o r a. Potoci, koji izviru na sjevernoj strani tih dviju gora, teku u Dravu, a oni s južne strane u Savu; stoga velimo, da su te dvije gore razvođe Save i Drave.

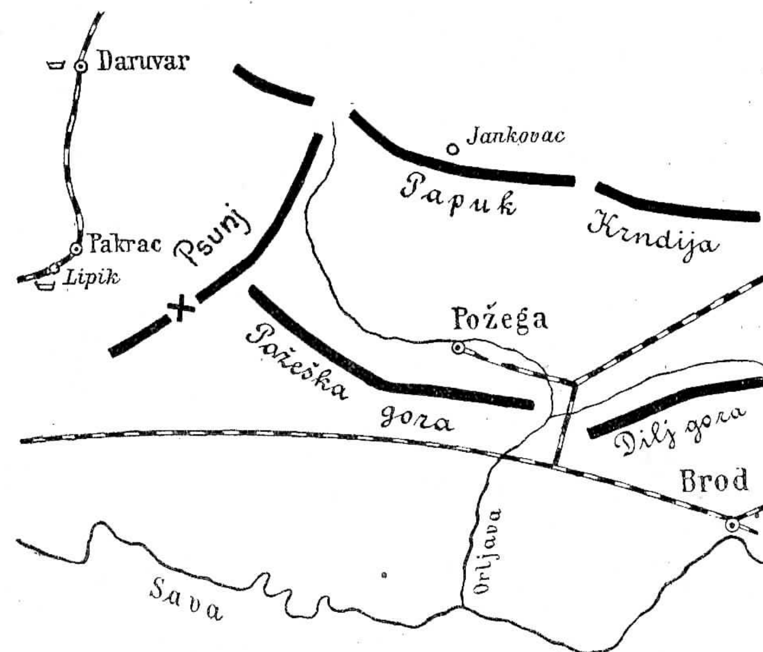
Unijatska stolna crkva u Križevcima.

U krajevima ispod Kalničke gore i oko Bilo-gore na dobru je glasu stočarstvo, pa se u B j e l o v a r u obdržavaju veliki vašari za stoku, na koje dolaze i talijanski trgovci blagom. Polja se sve više obrađuju strojevima; velika tvornica gospodarskih strojeva postoji u samom Bjelovaru.

Požeška kotlina.

Eto nas i opet u lijepom kraju, kakova ne nađeš svagdje! Kroz sredinu Požeške doline protječe rječica O r l j a v a, a dolinu sa svih strana okružuju gore poput zelena vijenca: s južne strane P o ž e š k a g o r a i D i l j - g o r a, sa zapadne strane visoki P s u n j, sa sjeverne P a p u k i K r n d i j a, a na istoku su K r s t o v i. Gore su obrasle šumom, po obron-

cima su vinogradi i voćnjaci, a po dolinama steru se žitorodna polja. Podneblje je blago, jer Požešku dolinu odasvud štite gore od oštrih vjetrova,

Požeška dolina.

a osobito sa sjevera. Zato i tako dobro uspijeva voće; na glasu su požeške jabuke »srčike«. Gore su obrasle šumama, koje zadržavaju vlagu, pa zato

Požega.

izvori ne presuše. Izvori hrane mnoge potoke, a uz potoke su bujne livade, koje opet daju izvrsne hrane za blago.

U najvećem mjestu Požeške doline, u P o ž e g i podigli su Požežani spomenik franjevcu Luki Imbrišimoviću, koji se proslavio prilikom oslobođenja Slavonije od Turaka. Lijepo je mjesto i K u t j e v o. S onu stranu Psunj-gore nalaze se glasovite toplice L i p i k, a sjeverno od L i p i k a su toplice D a r u v a r. U P a k r a c u je sijelo pravoslavnog vladike. Sva su ta mjesta povezana željeznicama, koje idu dolinama uz rijeke.

Podravina.

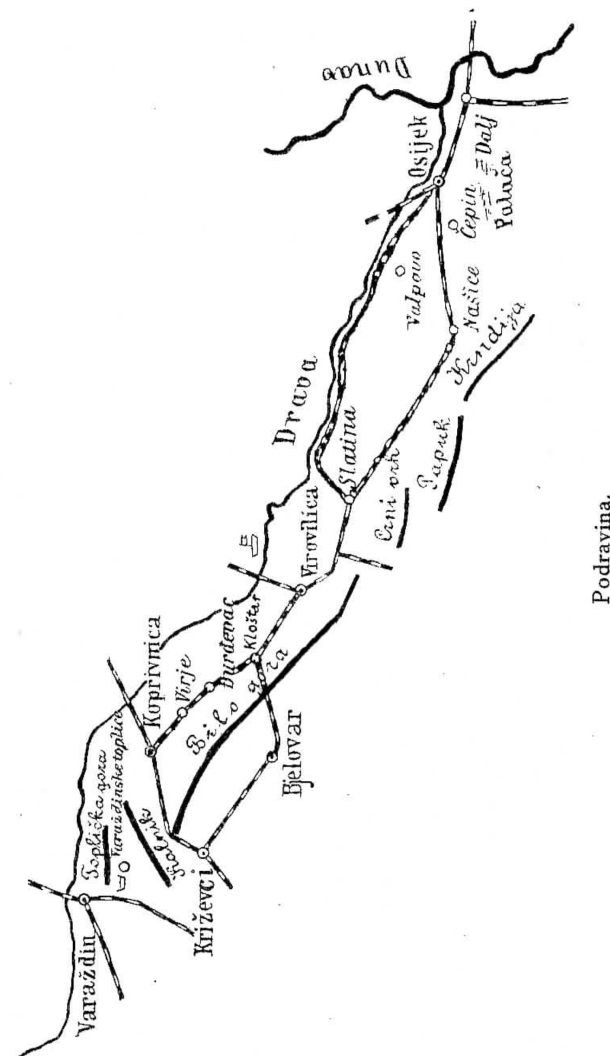
Uporedo s rijekom Savom teče sjeverno rijeka D r a v a. Drava dolazi u Hrvatsku iz susjedne Š t a j e r s k e nedaleko sela V i n i c e, a utječe u D u n a v kod sela A l j m a š a nedaleko O s i j e k a. Ravnicu uz rijeku Dravu zovemo P o d r a v i n o m. Drava teče brzo — velimo da dere — pa često podruje obalu i mijenja svoj tok, te postane opasna ne samo za polja, koja su uz njezinu obalu, nego i za čitava sela.

U Dravu utječe s desne strane P l i t v i c a, B e d n j a, B i s t r a i K a r a š i c a, a s lijeve M u r a.

Bednja izvire u M a c e l j s k o j g o r i iz T r a k o š ć a n s k o g a j e z e r a. Nad tim se gorskim jezerom diže lijep dvorac T r a k o š ć a n. Uz Bednju je L e p o g l a v a, gdje je nekoć bio samostan Pavlina s visokom školom, koja je bila prva škola takove vrsti u Hrvatskoj, a danas je tamo kazniona. Nedaleko od Lepoglave, u G o l u b o v c u, kopa se kameni ugalj. Ispod gore Ivančice, koja se diže na desnoj strani Bednje, nalazi se mjesto I v a n e c. Kod V a r a ž d i n s k i h T o p l i c a dijeli Bednja T o p l i č k u g o r u od K a l n i č k e g o r e. U tim toplicama izvire vruća ljekovita voda, koja ima u sebi sumpora. Njezinu su ljekovitost poznavali već davno prije Rimljani. L u d b r e g leži u vrlo rodnoj okolici; u njemu se obdržavaju veliki sajmovi. Ti su krajevi posve slični Hrv. Zagorju.

Polja su oko Drave plodna, pa su se tu razvila velika i bogata sela i veća trgovišta i gradovi. U gornjoj Podravini najveći je grad V a r a ž d i n. Nekad je bio još znamenitiji, jer su se tamo ustoličivali hrvatski banovi, no i danas ima tamo trgovaca i zanatlija svake vrsti, pa i gimnazija. Stari utvrđeni grad s kulama stoji još i danas. Tu je zaglavio knez Krsto Frankopan, pristaša kralja Ivana Zapolje, kad je opsijedao taj grad. U K o p r i v n i c i su jaki vašari, osobito konjima i govedom. Nekad su tu velikaši na saboru proglasili istoga kneza Krstu Frankopana »zaštitnikom i braniteljem hrvatskoga kraljevstva«. Tada je i Koprivnica bila dobro utvrđena. Danas je tu velika tvornica umjetnoga gnojiva. Između Koprivnice i

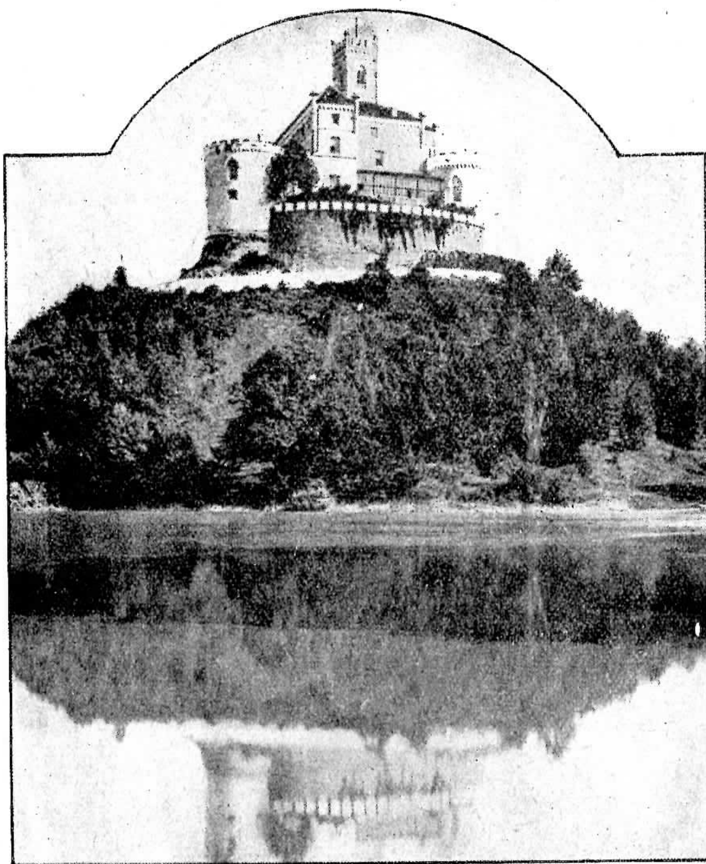
V i r o v i t i c e smjestila su se i u plodnoj ravnici najveća hrvatska sela: V i r j e, Đ u r đ e v a c i P i t o m a č a, spojena dobrom cestom i željeznicom. Tu je nekad bilo mnogo živoga pijeska — prava mala pustinja — no marljivi su ga Podravci pretvorili u plodne oranice i vinograde. Ali i

Podravina.

danas još ima pijeska na nekim mjestima. Dalje vodi željeznica preko S l a t i n e i N a š i c a u O s i j e k. Blizu Našica, u Đ u r đ e n o v c u, velika je tvornica tanina. Uz Dravu su u slavonskoj Podravini bogata trgovišta D o n j i M i h o l j a c i V a l p o v o.

Osijek je najveći grad na Dravi i u istočnoj Hrvatskoj, koja se zove Slavonija. U njemu je sjedište velikog župana osječke oblasti, više različitih škola i tvornica, tako na pr. tvornica žigica i tvornica sladora. Trgovina je u Osijeku vrlo živa, jer je to trgovačko središte većega dijela rodne Slavonije. Grad se dijeli na Gornji grad, gdje je središte prometa i

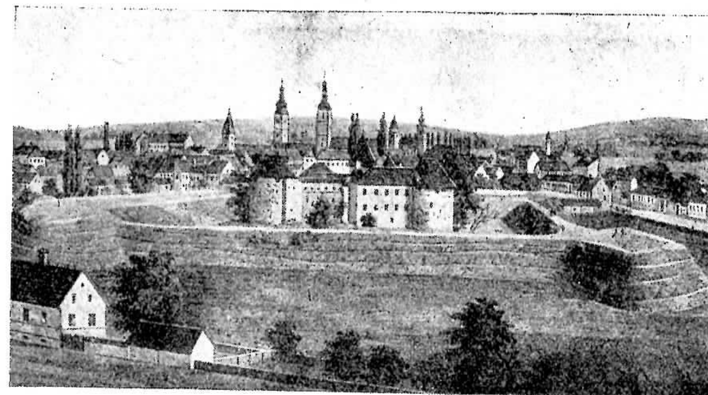
Trakošćanski dvorac i jezero.

trgovine, na Tvrđu i Donji grad, koje spaja Novi grad. Osijek ima i parobrodarsku stanicu, jer je Drava ovdje već toliko duboka, da može nositi riječne parobrode.

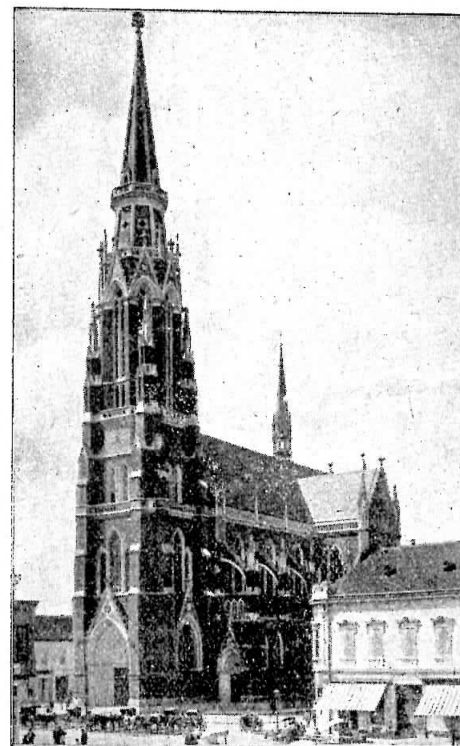
U zavoju Dunava nalazi se Erdut s ruševinama staroga grada.

Podravina je sa sjevera otvorena i izvržena vjetrovima, pa stoga ima oštriju zimu nego li na pr. Zagreb. Plodnošću ne zaostaje Podravina mnogo za Posavinom. Polja su razumno i pomno obrađena. Ima i bujnih livada,

pa je i stočarstvo vrlo razvijeno. Podravski su konji na dobru glasu. Narod je vrlo marljiv i štedljiv. Narodna se nošnja u gornjoj Podravini zatrla, no u slavonskoj se Podravini uščuvala.

Stari grad u Varaždinu.

Župna crkva u Osijeku.

I u donjoj ili slavonskoj Podravini ima mjestimice močvara, koje nastaju odatle, što nekoji potoci ne stignu do Drave, već se prije izgube u onoj nizini, koja stere uz Dravu. Takove su močvare nezdrave i pravo su leglo komaraca, a osim toga ne mogu se obrađivati, pa od njih nema koristi. No danas ih ima sve manje, jer ih isušuju tako, što iskovaju kanale, pa voda oteče u Dravu.

S onu stranu Drave i Mure ne stanuju više Hrvati, nego su tamo Madžari. Tu su za vremena hrvatskih narodnih vladara bili često bojevi između Hrvata i Madžara, koji su provaljivali u Hrvatsku. U tim je bojevima poginuo Braslav, knez Posavske Hrvatske. Preko Drave je poslije kralj Tomislav protjerao Madžare, a ovdje su Hrvati dočekali Kolomana, kad je htio da oružjem osvoji Hrvatsku.

O Božiću 1918. godine zauzela je naša vojska kraj, koji se stere između Mure i Drave, Međumurje. Međumurjem su dugo vremena gospodovali Madžari i htjeli Međumurce, koji su svi Hrvati, na svaki način, a najviše dakako madžarskim školama, odnaroditi i pomadžariti, ali to im nije uspjelo. Marljivi se Međumurci ničim ne razlikuju od susjednih Podravaca. Međumurje je gusto naseljeno, pa su mnogi prisiljeni, da odlaze na rad izvan svoga kraja. Nekoja sela uz Dravu bave se ispiranjem zlata, kojega ima nešto malo u dravskom pijesku.

Najveće je mjesto Čakovec, gdje još i danas stoji stari grad, koji je pripadao knezu Petru Zrinskomu. U donjem su Međumurju veća mjesta Prelog i Kotoriba.

Đakovština i Srijem.

Đakovština plodnošću, lijepom narodnom nošnjom i običajima ni u čemu ne zaostaje za ostalom Slavonijom. Središte je Đakoštine Đakovo, gdje je dao veliki dobrotvor hrvatskoga naroda Josip Juraj

Đakovština.

Štrosmajer sagraditi velebnu stolnu crkvu s dva visoka zvonika. Crkvu su iznutra islikali veliki umjetnici; prozori nijesu bojadisani, da se bolje vide slike, koje prikazuju Isusovo rođenje, Sveta tri Kralja i drugo. Ispod crkve je sahranjen veliki biskup, koji je toliko dobra učinio svome narodu. Nad ulazom u hram napisano je: »Slozi naroda i jedinstvu crkava«. Biskup

Štrosmajer uopće je mnogo radio na tome, da se Hrvati i Srbi što jače slože i zbliže. Kod Đakova su u 14. stoljeću braća Horvati i Ivan Paližna zarobili kraljice Mariju i Jelisavu i odveli ih u zatočenje (u Novigrad na moru).

U tom plodnom kraju dobro rodi svake vrsti žito, ima lijepoga blaga, a po brežuljcima rodi izvrsno vino. Sela su velika i obično su sva uz cestu. Osobito je lijepa narodna nošnja.

Đakovačka stolna crkva.

Sa sjeverne strane Đakovštine teče Vuka, koja utječe u Dunav, a sa južne Biđ-Bosut, koji utječe u Savu. Mjestimice se on razlije, pa načini nezdrave močvare.

Na Đakovštinu se nastavlja prema istoku najplodniji kraj između Save, Dunava i Drave. To je naš kićeni Srijem.

Poznata je ona narodna: »Što je Srema — toga više nema!« I doista nema u našoj domovini kraja, koji bi se mogao takmiti u obilju i bogatstvu s našim kitnjastim Srijemom. Prostire se Srijem između Dunava i Save. Najljepši je ukras Srijema Fruška gora, koja se protegla od Vukovara do Slankamena. Vrhunci Fruške gore spuštaju se strmo prema

Dunavu, dok se s druge strane prema Savi postepeno spuštaju. Već su u davno doba Rimljani tamo zasadili vinovu lozu, pa i danas ima tamo mnogo vinograda, koji rode izvrsnim vinom. Zato se i pjeva:

»Listaj goro, listaj Fruško dična!
U tebe nam rujno rodi vino,
Rujno vino, slatka malvasija*.«

Srijem.

Fruška gora obrasla je većinom hrastovom i bukovom šumom, punom ptica grabilica i zvjeradi. A u tihim dolinama smjestilo se 13 bijelih pravoslavnih manastira. Najljepši su Krušedol i Ravanica, gdje su sahranjene moći kneza Lazara. Ima u gori i ugljena, koji se kopa kod Vrdnika.

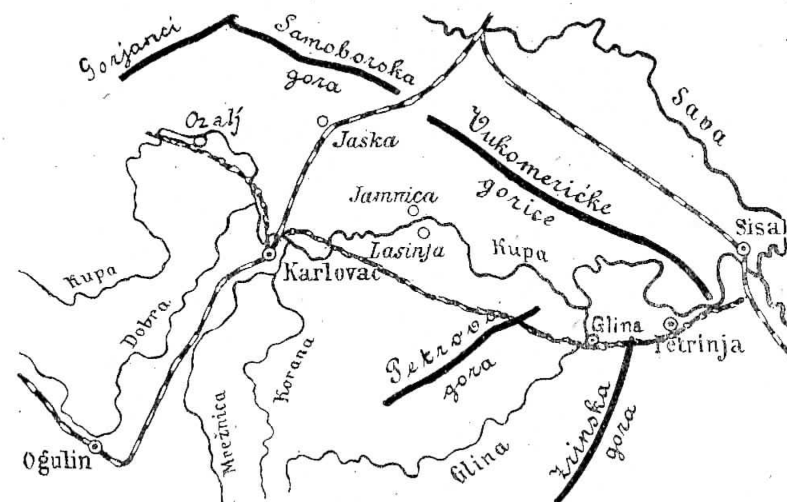
Srijem je dobio ime po Mitrovici, koja se za Rimljana zvala »Sirmium«. Uz Dunav leže Srijemski Karlovci, gdje je bilo do nedavna sijelo srpskog patrijara, a malo dalje su tvrđava Petrovaradin, trgovište Ilok i Vukovar, gdje je sjedište velikog župana srijemske oblasti. U Iloku je pokopan franjevac Ivan Kapistran, koji se odlikovao u boju protiv Turaka, kad su Turci podsijedali Beograd. S južne strane Fruške gore nalazi se Ruma.

Srijem je najplodniji kraj u Slavoniji. Osobito rodi tu pšenica i kuruz. I pčele nalaze pašu u obilju. Nije čudo, što je velika plodnost Srijema primamila onamo mnogo stranaca, osobito Nijemaca, ali su dakako Hrvati i Srbi u pretežnoj većini. Srijemci su veseli pa vole pjesmu i kólo: čim gajdaš zasvira eto ih u kolo, pa poskakaju, da se sve zemlja trese.

* Malvasija je vrst grožđa, koje daje slatko vino.

Banovina.

Kupi na jugu, između Korane i Une, stere se brdovit kraj Banovina, koji se tako zove otuda, što je hrvatski ban bio nekada zapovjednik vojske onoga kraja. Tu su i dvije gore, koje su dobile svoje ime po znamenitim Hrvatima: Petrova gora (nekad se zvala Gvozd) dobila je ime po posljednjem hrvatskom kralju narodne krvi Petru, koji je u njoj poginuo boreći se za slobodu svoje otadžbine Hrvatske, a Zrinska gora dobila je ime po junačkome rodu knezova Zrinskih. U tim gorama ima željezne rudače; rudača iz Petrove gore tali se kod sela Vrano-

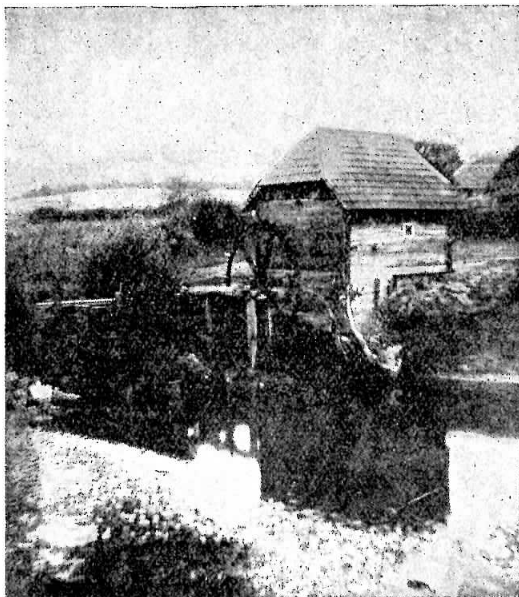
Banovina i Pokuplje.

vine blizu kupališta Topuskoga, a ona iz Zrinske gore kod Bešlinca. U Topuskom izvire ljekovita vruća voda.

U dolini uz rječicu Glinu leži Glina, a uz Kupu Petrinja. U Petrinji ima gimnazija, učiteljska škola i škola za domaćice. Nekad je i Petrinja bila utvrđena protiv turskih provala. Tamo je i velika tvornica suhomesnate robe. Na Uni je Kostajnica.

Banovina pripadala je još prije pedeset godina u Vojnu Krajinu, pa je narod u Banovini još u prošlom stoljeću morao da neprestano stoji na straži protiv Turaka. Stoga i jest u mnogome zaostao, no u novije doba kreće i tu sve na bolje. Prije rata narod se otuda selio mnogo u Ameriku zbog zarade, a seli se i danas, ali kad se uputi u napredno obrađivanje zemlje i u razumno gospodarenje, bit će mu dobro i kod kuće, pa ne će

trebati, da se seli u tuđinu. Tada će Banovina biti opet bogata, kao što bijaše prije provale Turaka.

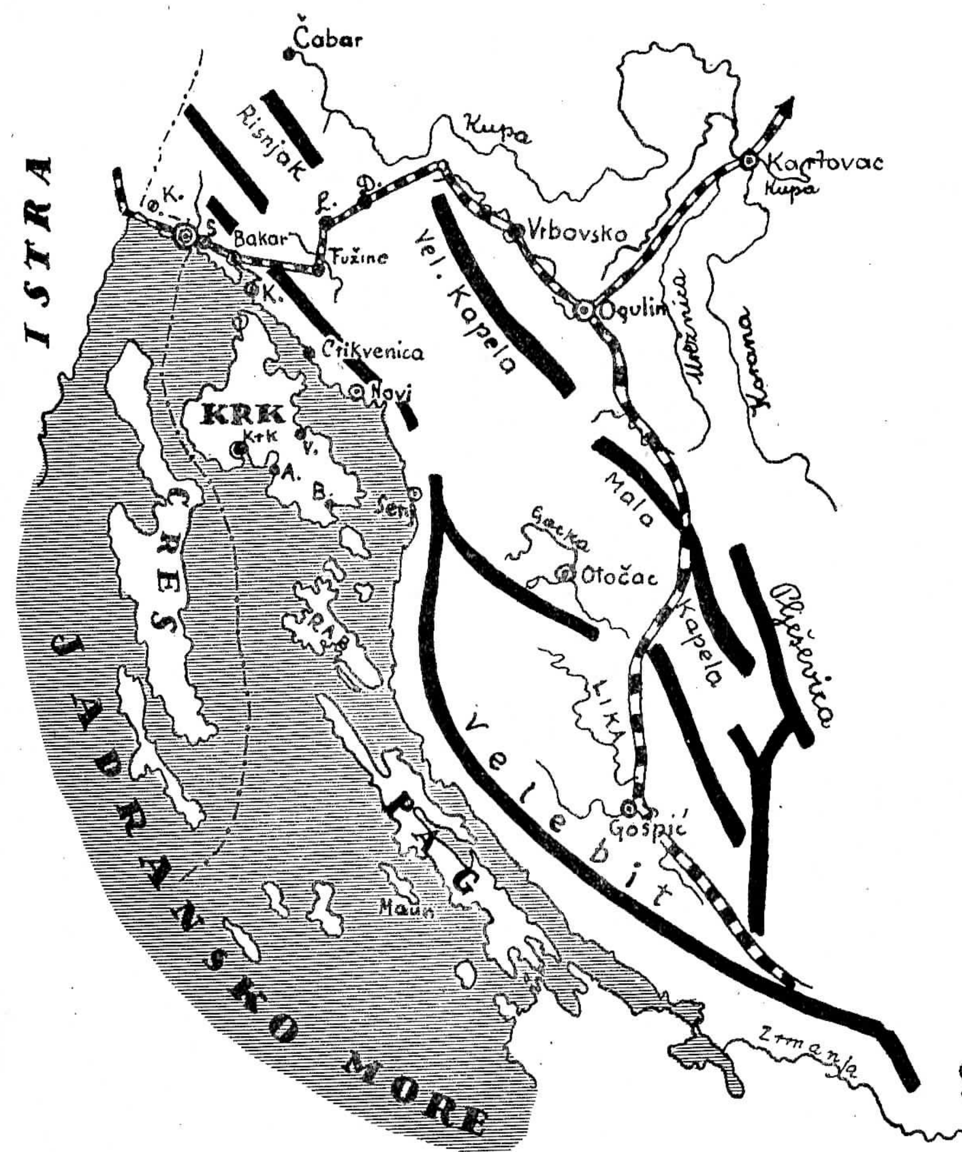
Vodenica u Banovini.

B. Hrvatski krš (kras).

Gorski Kotar.

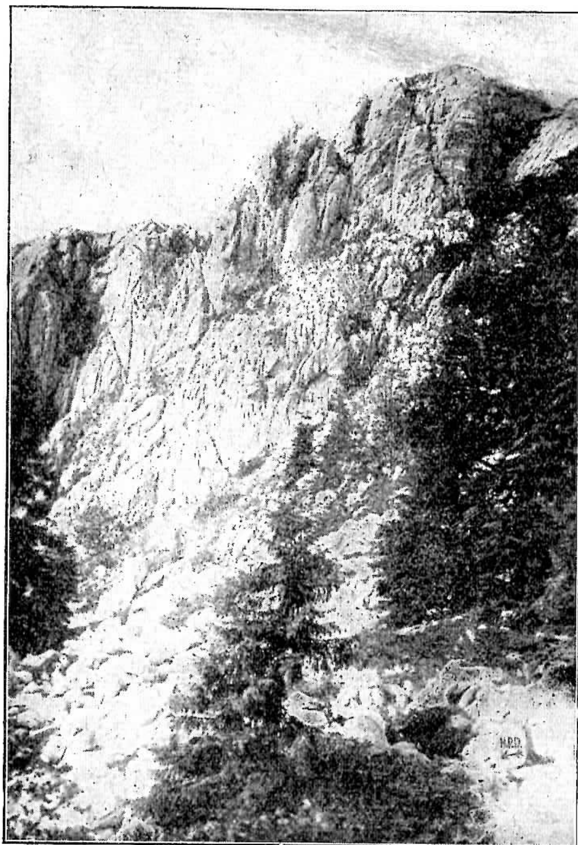
Kad se vozimo željeznicom, što iz Zagreba vodi u Hrv. Primorje, prolazimo iza Ogulina krajem, gdje su se nanizala sama brda. Taj se kraj zove G o r s k i K o t a r. Željeznica se provlači dolinama uz rijeke M r e ž n i c u i D o b r u i što bliže k moru, sve se više uspinje. Često puta ne može da zaobiđe koje brdo, već su graditelji željeznice morali produpsti tvrdi kamen, a željeznica se tada provlači kroz brdo kao krtica kroz rupu, dok ne izađe na drugoj strani. Takovi se rovovi zovu t u n e l i.

Gore su u Gorskom Kotaru građene od kamena v a p n e n c a i većinom su obrasle c r n o g o r i č n o m š u m o m, ali ima i mnogo mjesta, gdje izviruju gole, krševite hridine. Vapnenac lako od studeni i vrućine puca. Lako se propuca u manje i veće šupljine, gdje se gubi voda, a često poniru i čitave rijeke pod zemlju. To su p o n o r n i c e. Takova ponornica je rijeka Dobra, koja ponire kod O g u l i n a u Đ u l i n p o n o r, ali poslije opet izlazi napolje i utječe u Kupu. Kroz šupljine kamena vapnenca prokapljuje voda, a pošto se vapnenac pomalo i otapa, nastaju p o n o r i,

Gorski kotar i Hrvatsko primorje.

vrtače ili ponikve, podzemne spilje i jame. Spilje su veliki prostori pod zemljom; voda je obično od otopljenoga vapna načinila na tlu i na stropu prekrasne sige, koje su slične onim ledenim svijećama i sabljama, što zimi vise s krovova. Rijeke čine opet nad zemljom slapove, koji se uz veliku buku ruše niz strminu. Takove krajeve, gdje se sve to nađe na okupu, zovemo Kršem ili Krasom. Krški krajevi nijesu baš plodni; plodne su samo doline uz rijeke i polja, a brda su krševita i gola.

Risnjak.

Ajdmo uz našu željeznicu! Proći ćemo mimo Vrbovsko, gdje je tvornica žigica, i doći do velikoga planinskog sela Delnice. Oko Delnica ima mnogo crnogoričnih šuma, u kojima je gdjegdje snijega i usred ljeta. Drvari ga pokriju lišćem, da se ne otopi, pa ljeti njime gase žeđu, jer je u tom kraju teško za pitku vodu. Blizu Lokava ima velika spilja s lijepim sigama. — Fužinama na sjeveru leži Čabar na Čabranki, pritoku Kupe. Blizu Čabra izvire ispod Risnjaka Kupa. Vodopad

»Zeleni Vir« visok je 60 m, pa se voda ruši silnim šumom. Snaga toga vodopada upotrebljuje se za dobivanje električne struje.

Željeznica se sve više uzdiže, a kraj postaje sve pustiji i krševitiji. Kad stignemo na stanicu Plase, uskliknut ćemo od radosti, jer će nam nenadano puknuti pred očima naše divno Jadransko more.

U Gorskom Kotaru mnogo je hladnije nego na pr. u Hrv. Zagorju, jer Gorski Kotar leži visoko nad morem. Snijeg često pada 6 do 7 mjeseci, pa je zima duga, osobito u sjevero-zapadnom dijelu, dok ljeto traje samo 2 mjeseca: od sredine lipnja do sredine kolovoza. Trešnje cvatu istom u lipnju, a dozrijevaju potkraj srpnja. Ni vinova loza ni pšenica ne uspijevaju u Gorskom Kotaru, a na nekim mjestima ne može ni kukuruz pravo dozoriti. Glavna je hrana ljudima toga kraja krumpir, repa, kupus, grah i ječam. Da nema te studeni, bio bi to plodan kraj, jer nije tako krševit i gol kao susjedno Hrv. Primorje, a ovako ih zemlja ne može prehraniti, pa moraju u svijet kao marljivi radnici, da zarade svoj kruh. Mnogi su zaposleni kao drvosječe u šumama ili kao radnici u pilanama. Uza sve siromaštvo, čestit je to i vrijedan narod. Marljivost i poštenje — to je obilježje hrvatskoga naroda u Gorskom Kotaru.

Plitvička jezera.

U krševitom tom kraju dao nam je Bog najveću prirodnu ljepotu naše domovine, a to su Plitvička jezera.* Ima ih petnaest, što većih, što manjih. Jedno stoji za se, a ostala su nanizana kao stepenice, pa se izlijevaju mnogim slapovima jedno u drugo. Čine se kao niz bisera nanizanih na svilenoj vrpci, kojim je priroda ukrasila lijep taj kraj. Dva su takva slapa visoka blizu 30 m, a onaj slap, kojim pada potok Plitvica u Koranu, visok je 78 m.

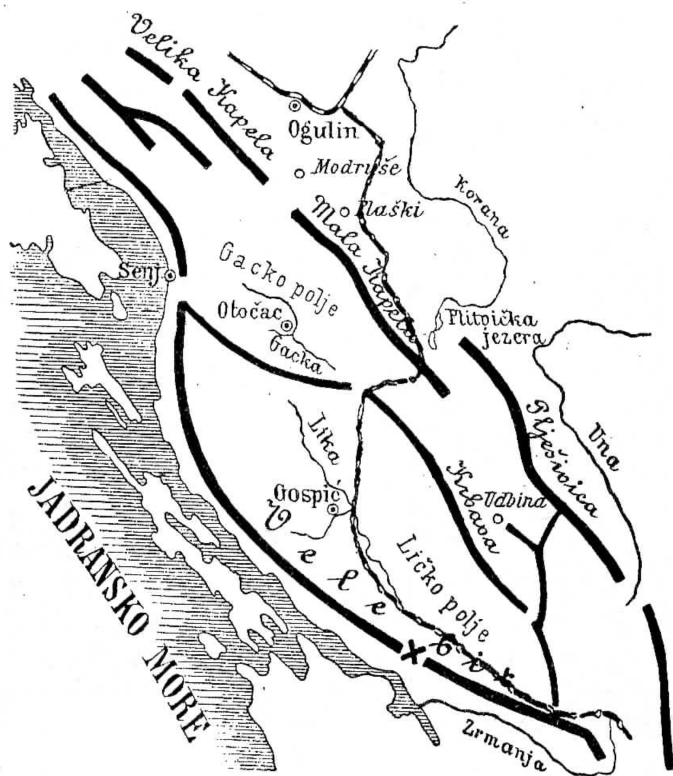
Jezera su sa svih strana okružena šumom obraslim gorama. Bistra modra voda, mnogobrojni slapovi, kojih se šum neprestano čuje, i zdrav gorski uzduh dovabe svake godine mnogo stranaca onamo na ljetovanje. Ima i posebno društvo, koje se brine za poljepšavanje jezera, pa je uredilo staze i puteljke oko jezera i sagradilo kuću (hotel), gdje stranci mogu udobno stanovati.

Iz najdonjeg jezera istječe Korana, koja kod Karlovca utječe u Kupu. I uz Koranu su lijepi krajevi, osobito kod Slunja, gdje Slunjčica, pritok Korane, čini lijepe slapove.

* Vidi naslovnu sliku!

Lika i Krbava.

Najviše i najkrševitije planine hrvatskoga Krša dižu se baš u Lici i Krbavi, pa se zato i veli »kršna Lika«. S morske se strane uzdigla dugačka i visoka planina Velebit, koja na jednom mjestu dosegne visinu od 1789 m. Od sjevero-zapada prema jugo-istoku nanizale se u tom kraju još Velika Kapela, Mala Kapela i Plješivica.

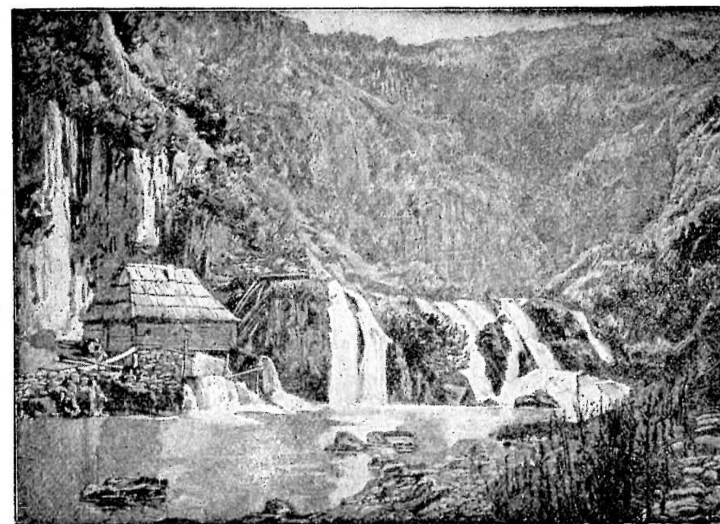

Lika i Krbava.

Lika je dakle s morske strane ograđena Velebitom kao visokim zidom, a osim toga i sama leži dosta visoko nad morem, pa zato tamo vladaju ljute zime. Gore su na nekim mjestima gole, pa se kamen u ljetu užari i izbija jaku toplinu; zato su ljeta vruća, ali kratkotrajna.

Gore su i tu kao i u čitavom Kršu građene od vapnenca i pune su šupljina, ponora, provalija i vrtača (vrtače su udubine poput zdjele s promjerom od više metara). Ima i spilja sa sigama, koje je stvorila voda kapljući tisuće i tisuće godina kroz podzemlje i otapajući kamen. To je krševit i većim dijelom neplodan kraj, ali ima i plodnih dolina. Plodne su

doline uz rijeke Gacku, Liku i Krbavu. Te su tri rijeke ponornice t. j. one teku neko vrijeme po površini, a onda se izgube pod zemljom. Takve doline zovu se polja. Zovu se ta polja po rijekama: Gacko polje, Ličko polje i Krbavsko polje. U Gackom je polju mjesto Otočac. Ličko polje slabo je plodno, pa tamo narod oskudijeva. Lika ima pritok Novčicu, na kojoj leži Gospić, najveće mjesto u Lici. Kod Perušića ima krasna spilja »Samograd« s nekoliko velikih dvorana pod zemljom, a sa stropa vise sige čudnovata oblika. Na Krbavici leži Udbina, a sjeverno od Udbine Korenica. Na Krbavskom polju bila je g. 1493. bitka Hrvata s Turcima, gdje su Turci Hrvate strašno porazili, pa je i sam hrvatski ban Derenčin pao u boju. Proteklo je toliko krvi, da su poslije zvali to polje i »Krvavo polje«.

Izvor Une.

U Lici izviru još rijeke Zrmanja i Una. Una utječe u Savu, a Zrmanja u Jadransko more. U dolini Zrmanje, u sjevernoj Dalmaciji, tako je blago podneblje, da tamo uspijevaju smokve, masline i vinova loza.

Ličani obrađuju pomno svaki komadić plodne zemlje, ali to sve ne dostaje za život, pa moraju u svijet, naročito u Ameriku, da zarade koru hljeba. Visoki su to i čvrsti ljudi, koji obavljaju i najteže poslove, pa lako nađu zarade.

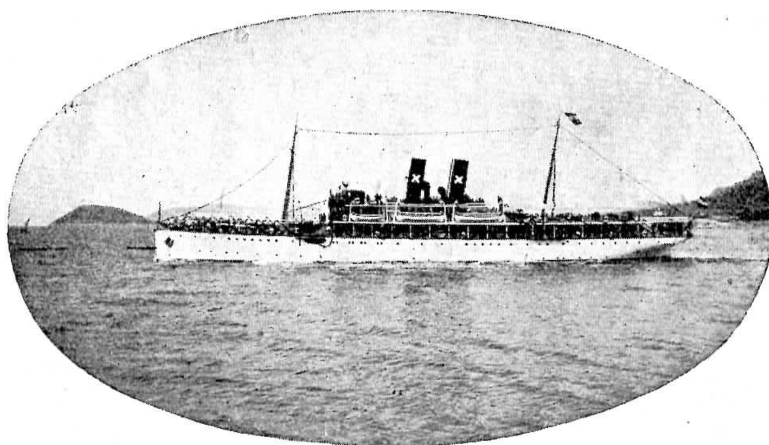
Naša je država poslije oslobođenja od Madžara i Nijemaca dovršila kroz Liku željeznicu, koja ide od Ogulina preko Gospića i Gračaca u Dalmaciju do Splita na moru. Iza Gračaca željeznica se dosta visoko uspne

na planinu, a prolazi i kroz više tunela. Ta je željeznica od velike koristi za ono područje.

More.

Sa stanice Plase ugledaju putnici, koji se voze željeznicom iz Zagreba u Sušak, po prvi puta naše divno Jadransko more. Svakome, tko ga prviput vidi, otme se usklik čuđenja i divljenja. Uz krivudastu obalu nanizali se u Hrvatskom primorju gradovi i sela, a po nemirnoj morskoj pučini, punoj otoka, plove parobrodi i barke.

Veličanstveno je more i kad je tišina i kad se uzburka. Za tišine režu ribarske lađice i veliki parobrodi kao staklo glatku površinu, a za jugovine i za bure udaraju valovi silnom snagom o obale: voda se razbija u bezbroj kapljica, pjeni se, buči, krši litice i drobi kamenje polagano, ali stalno već tisuće i tisuće godina.

Putnički prarobod „Karađorđe".

Velika je vrijednost mora za svaki narod, a osobito za naš, jer ono otvara našoj trgovini čitav svijet. U sebi opet krije more veliko blago: ribe, spužve, koralje, sol i drugo, a ljeti pruža odmora i zdravlja domaćim ljudima i strancima, koji dolaze na naše more, da se tu odmore i da se nagledaju njegovih ljepota. Je li onda čudo, da su se već od davnine otimali tuđinci za tim našim blagom. Ali hrvatski junački pradjedovi stoljeća su hrabro odbijali nasrtaje tuđinaca na svoje more. Danas je opet more naše, opet se na njemu vije naša zastava. Otvoren nam je put po njemu u čitav svijet.

Hrvatsko Primorje.

Lađa „Vila Velebita".

Kad se sa stanice Plasa spusti vlak vijugajući se niz kršna brda i stigne do Sušaka, eto nas na obali sinjega mora. Sušak nije veliki grad, ali je lijep, čist i uredan. Ulice su mu prostrane, a u novije vrijeme bivaju sve življe, jer se tamo sve više razvija trgovina.

Sušak ima svoju luku, gdje pristaju i veliki i mali brodovi, koji dovoze robu iz naših primorskih krajeva i iz čitavog svijeta. Trgovci tamo tovare robu na željeznicu i razvoze po cijeloj državi. Tako se uvozi k nama riža, kava, čaj, smokve, naranče i drugo, što raste u drugim rajevima svijeta. Ona roba, koje mi imamo u izobilju, tovari se tu na parobrode i izvozi u svijet.

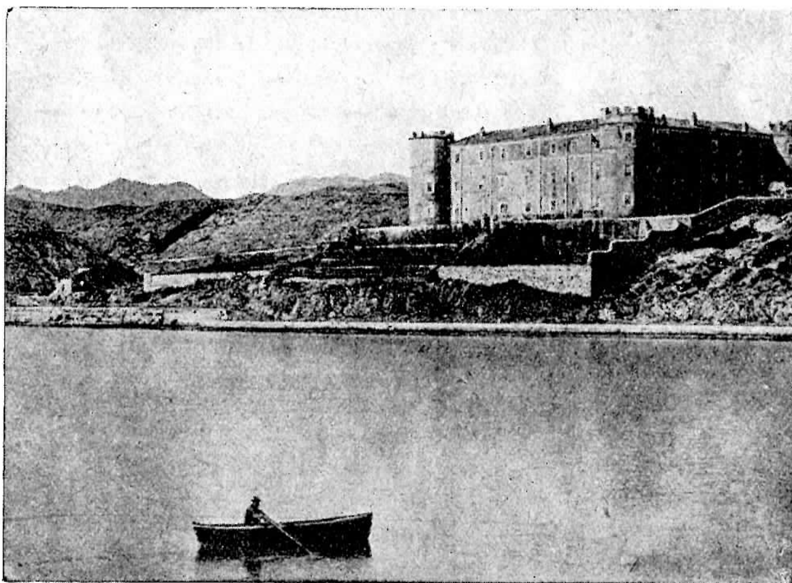
Na Sušaku ima nekoliko tvornica (na pr. tvornica tjestenine, papira i t. d.) i školâ. Sušak ima da nam zamijeni Rijeku, veliki primorski trgovački grad, kojim danas vladaju Talijani, a od Sušaka ga dijeli samo rječica Rječina. Iznad Sušaka diže se na brdu stari frankopanski grad

Bakar.

Trsat i zavjetna crkva Majke Božje trsatske, kamo Primorci mnogo hodočaste. Kod Trsata su (g. 799.) Hrvati tako porazili franačkoga vođu Eriha, da je i on sam pao u boju. Sjeverno od Sušaka je kršno Grobničko polje, gdje je po narodnoj priči bila bitka s Mongolima. U onom malenom dijelu Istre, što nam je preostao, nalazi se gradić Kastav.

Iz Sušaka stignemo poslije kratkotrajne vožnje Riječkim zaljevom u Bakarski zaljev, koji je s tri strane okružen većinom golim brdinama, pa treba da se dobrano uspinješ, dok stigneš na željezničku stanicu. Po bregovima ima mnogo vinograda. Tu se pravi slatko pjenušavo vino »bakarska vodica«. U Bakru je nautička (pomorska) škola i realna gimnazija. Na izlazu iz zaljeva vidi se uz more stari frankopanski grad i kupalište: to je već Kraljevica. U Kraljevici se grade brodovi. Crikvenica, Selce i Novi imaju lijepo uređena morska kupališta, pa ljeti dolazi onamo mnogo stranaca. Od Kraljevice do Novoga proteže

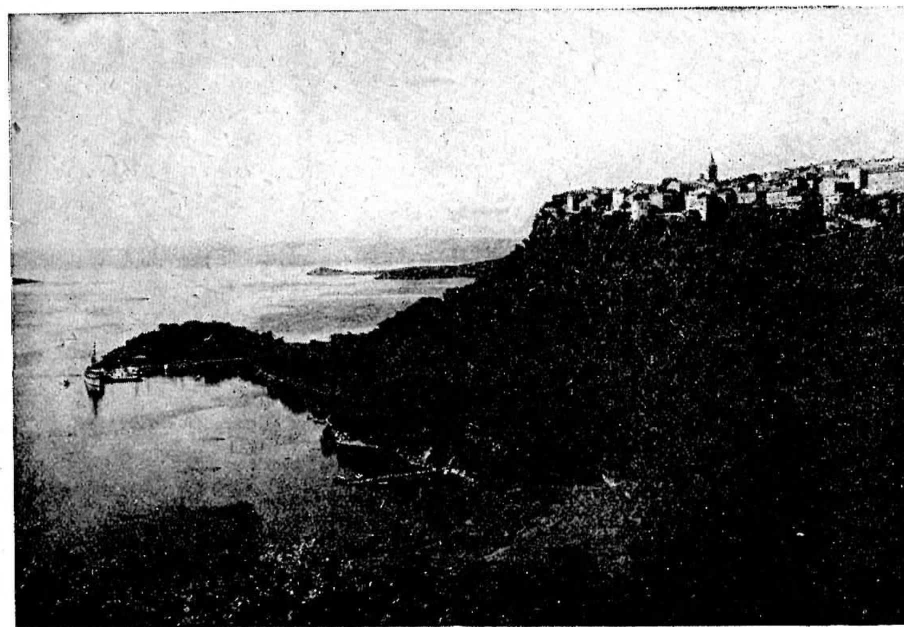
Frankopanski grad u Kraljevici.

se uporedo s morem plodna dolina Vinodol. Blizu Novoga je Bribir u plodnoj vinodolskoj dolini. I u svima tim mjestima, osim u Selcu, imala je slavna porodica Frankopana svoje utvrđene gradove, koji još i danas stoje.

Iz Novoga nas za kratko vrijeme parobrod doveze u Senj, gdje su nekoć bili glasoviti senjski uskoci. Senj ima prostranu luku. Tamo je sijelo katoličkog biskupa. Brdine nad Senjom su puste i gole, i idemo li dalje prema jugu, sve je veća pustoš. Uz more se postavio orijaški, ali pusti i ogoljeni Velebit; s morske strane pust, dok s ličke strane ima dosta šuma. Potpuna pustoš počinje od Karlobaga, pa ide sve do Dalmacije. Tu nema ni stabla ni grma ni trave — svud je golo stijenje, koje se strmo diže nad morem.

Primorci nemaju velikih plodnih njiva, da ih oru, nego »oru more« t. j. love ploveći na čamcima i barkama morske ribe, ili služe na velikim brodovima kao odlični mornari i plove po čitavom svijetu.

Već kod Bakra mogu se uz obalu vidjeti ljestve namještene koso prema moru; to su »tunere«. Na vrhu ljestava sjedi »stražar« i pazi, kad će tunji u mrežu. Tunji ili tune su ribe, koje plivaju u jatima. Kad su tunji u mreži, ribari pritegnu uže i stegnu mrežu, te pohvataju ribu. Lovina bude često obilna. Takovih »tunera« ima po cijelom Hrvatskom Primorju.

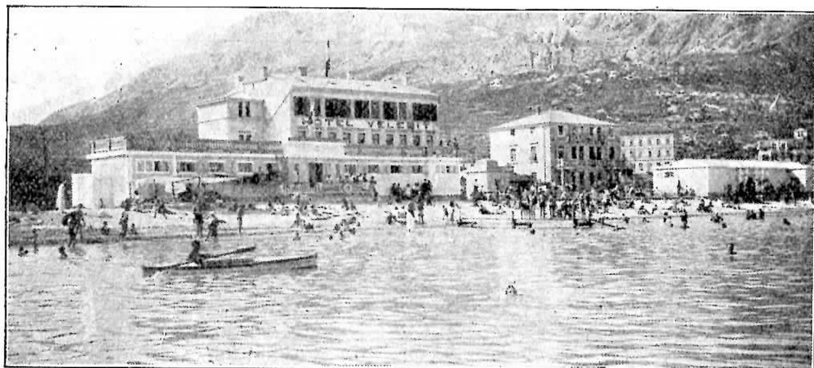
Omišalj.

Uz ribarstvo bave se Primorci i vinogradarstvom, a uspijevaju tu i smokve, koje se suše, te ponešto masline, iz kojih se preša ulje. Velik dio naših čestitih Primoraca odlazi u svijet, ali se ipak skoro svi vraćaju s ušteđenim novcem svojoj rodnoj kući. Osim što su ribari i mornari Primorci su još i vješti zidari i klesari.

Lijep prihod imaju Primorci i od stranaca, koji dolaze za vrućih ljetnih dana, da se kupaju u moru i da se odmaraju. Za njih su sagrađeni po primorskim kupalištima mnogi hoteli t. j. velike kuće, gdje takovi stranci imaju stan i hranu i svaku drugu udobnost.

Krk. Uz Hrvatsko Primorje protegnuo se Krk, najveći naš otok, koji je dijelom plodan, a dijelom gol i kršan. Od Hrvatskog Primorja dijeli ga

samo uski kanal, koji Primorci zovu poradi silne bure, koja tamo višeput duva, »Zlo vrijeme« (»Maltempo«). Na Krku ima mnogo vinograda, a smokava i maslina naći ćeš posvuda. Nekad su mu bili gospodari knezovi Frankopani, pa su se još do danas sačuvali njihovi gradovi kao na pr. u Krku i Omišlju. Lijepa su kupališta Baška, Aleksandrovo i Malinska. Vrbnik, koji nam je poznat iz narodne pjesme: »Vrbniče nad morem«, leži nasuprot Novome, koji je na hrvatskoj obali.

Kupalište u Baški.

Na otoku Krku kao i u Hrvatskom Primorju nose žene, osobito starije, crno odijelo. Vele, da je to od one davnine, kad nije bilo nijedne kuće, iz koje ne bi tko u morskim valovima našao smrt. U tim se krajevima govori čakavskim narječjem; mjesto »što« vele oni »ča«, a mjesto »dijete« vele »dite«. U crkvama se služba Božja vrši staroslavenskim jezikom.

Osvrt na oblast Hrvatskog Krša i Hrvatskog Međurječja.

Svi ti krajevi, koje smo dosada prošli, zovu se jednim imenom Hrvatska i Slavonija, a mogu se razdijeli u dvoje:

1. *Hrvatski Krš* proteže se od Jadranskoga mora do Karlovca. To su skoro sami kršni krajevi, pa su stoga slabo rodni i naseljeni. Oskudijevaju na mnogo mjesta vodom, a podneblje je oštrije nego u drugim hrvatskim krajevima; samo je u Primorju toplo. Zato u Primorju uspijeva vinova loza, smokva i maslina, a u Lici i u Gorskom Kotaru jedva da i kukuruz sazre. Tu nema ni lijepih livada. Stoga ne hrane ljudi mnogo rogatoga blaga, već goje više koze i ovce, koje se lako veru po onim vrletnim stijenama. U nekim predjelima ima mnogo šuma, osobito crnogoričnih, a drugdje opet nema dosta šume. Željeznice su samo dvije: jedna ide preko Ogulina na Sušak, a druga od Ogulina kroz Liku u Dalmaciju. U Primorju služe mjesto željeznica parobrodi.

Koje su u tome području gore? Rijeke? Koja su važnija mjesta? Gdje se kopaju rude?

Narod na Kršu teško živi, pa traži zarade i u drugim krajevima. Tu žive sami Hrvati i Srbi. Siromašni su oni, ali čvrsti, radini i pošteni. Vole svoju rođenu grudu; idu u svijet, mnogi se vraćaju opet svome domu, ali mnogi nažalost ostanu u Americi zauvijek.

Svi ti krajevi čine Primorsko-krajišku oblast, kojoj je sijelo u Karlovcu, gdje je i veliki župan.

2. *Hrvatsko Međurječje* proteže se između Kupe, Save, Drave i Dunava.* Tu su većim dijelom nizine, kojima teku Kupa, Sava i Drava, Dunav i njihovi pritoci. (Koji?) Gore su se smjestile nekako po sredini između tih rijeka. (Koje?) Gore tu nijesu kršne i gole, već su obrasle šumom, a obronci su zasađeni vinovom lozom. U gorama ima kamenoga uglja, a i toplih vrela. (Gdje?) Podneblje je umjereno, zemlja plodna, uspijevaju sve vrsti žitarica. U zapadnim krajevima preteže kuruz, a u istočnima pšenica. Posvuda ima bujnih livada, koje natapaju potoci; ti potoci dobivaju dosta vode iz šumom obraslih gora. Livade daju dobru hranu za lijepu i naprednu stoku. U Slavoniji ima mnogo krasnih hrastovih šuma. I voće uspijeva posvuda, osobito šljive, jabuke i grožđe. (Gdje?) Rodi svega više, nego što se tamo potroši, pa se suvišak prodaje i izvozi. Posvuda ima dobrih cesta i željeznica.

Ti su krajevi plodni i gusto naseljeni. Najnaseljenije je Hrvatsko Zagorje. I tu žive Hrvati i Srbi. Hrvati su katoličke vjere, a Srbi pravoslavne. Većinom su ratari, a posvuda ima i zanatlija. (Gdje su tvornice?) Narod se odijeva u narodnu nošnju, koja je vrlo lijepa i slikovita. U Posavini grade kuće od drveta, a inače obično grade od opeke. Koja su znatnija mjesta u tim krajevima?

U tim su krajevima tri oblasti: Zagrebačka sa sjedištem u Zagrebu, Osječka sa sjedištem u Osijeku i Srijemska sa sjedištem u Vukovaru.

* Istočni dio hrvatskog Međurječja zove se Slavonija.

Dodatak.

Oblast dinarskoga primorja*.

Na Hrvatsko Primorje nastavlja se prema jugoistoku Dalmatinsko Primorje, uz koje se poredao čitav niz što većih što manjih otoka. I Dalmatinsko Primorje gorovito je kao i Hrvatsko Primorje, samo što uz samu obalu morsku nema onako visokih planina kao što je Velebit. Takova se planina tamo postavila u unutrašnjosti tih krajeva, a zove se Dinara.

U Dalmatinskom Primorju su posve slične prilike života kao i u Hrvatskom Primorju. I tu se bave ljudi ribarenjem i vrsni su mornari; i tu uspijevaju masline i smokve, samo još i bolje nego u Hrvatskom Primorju, jer ti krajevi leže južnije, pa je podneblje još toplije. Posvuda ima lijepih vinograda, ali polja, gdje bi uspijevalo pšenice toliko, da bi bilo dosta za stanovnike tih krajeva, nema ni tu. I tu su dakle stanovnici prisiljeni, da se dadu na more ili kao ribari ili kao mornari ili da se bave vinogradarstvom i uzgajanjem smokava i maslina, a odlaze i u daleki svijet.

U Dalmatinskom Primorju najveći je grad *Split*, koji je vezan sa Zagrebom željeznicom, koja ide preko Like. U splitsku luku dolazi mnogo brodova ne samo domaćih, nego i stranih, pa je tamo živa trgovina. Split je poznat već iz davnine. Znamo iz povijesti, da je tamo dao Ivan Ravenjanin prenijeti kosti sv. Dujma iz Solina u splitsku stolnu crkvu. Veći su primorski gradovi još Šibenik i Dubrovnik.

U unutrašnjosti, koja se zove Dalmatinsko Zagorje, narod živi slično kao u Lici, samo što tu nije onako oštro podneblje, već mnogo

* *Napomena za učitelja.* Prema nastavnom programu imadu se u III. razredu učiti i »susjedne prirodne geografske oblasti«. U III. razredu u onim školama, koje su u području međurječja i hrv. Krša, a to je vrlo opsežna geografska oblast, ne mogu se susjedne oblasti učiti u tančine, nego u glavnim crtama. To će se proširiti kasnije u IV. razredu. Svaka će škola dakako odabrati svoju susjednu geografsku oblast (na pr. Srijem — oblast panonske ravnice i oblast planina Zapadne Srbije), a drugo će zasad pustiti s vida.

blaže, jer ti krajevi nijesu od mora odijeljeni onakovom planinom kakova je Velebit. U nižim predjelima podneblje je i posve blago. Kaošto Primorce hrani većinom more, tako Zagorce hrani polje. I ovdje ima nekoliko većih polja. Kroz Dalmatinsko Zagorje protječu rijeke Krka i Cetina. Na sjeveru teče Zrmanja, koja izvire u Lici, a južnije teče Neretva. Sve ove utječu u Jadransko more.

Od davnine zovu se ovi krajevi Dalmacija. Nekad je tamo bilo središte hrvatske države, a poslije su njome zavladali Mlečani i Turci, pa Austrija, dok nije opet došla s drugim posestrimama u jednu državu.

Stanovnici su Hrvati, koji su katolici, a u Zagorju ima i Srba.

Oblast dinarskih planina.

S onu strane Une i Save prostiru se brdoviti krajevi, ali u njima gore nijesu gole, već su obrasle šumama. Uz Savu nasuprot hrvatskoj i slavonskoj Posavini još se stere ravnica, koju zovemo Bosanska Posavina, no što dalje prema jugu, tlo se sve više uspinje i krajevi su sve gorovitiji. Između tih brda probijaju se rijeke Vrbas, Bosna i Drina, koje sve utječu u Savu. Ti krajevi dakle imadu dosta vode, a i tlo nije loše, pa su plodni. Zato tu rode sve vrsti žita, a od voća osobito uspijevaju šljive (kao i u donjoj Posavini). Šljive tamo suše, pa ih trgovci kupuju i izvoze u druge zemlje. Po brdima opet nalazi stoka obilno paše. Stoka je niske pasmine. Ipak gospodarenje još nije onako napredno kao s ovu stranu Save, jer su ti krajevi bili još prije 50 godina pod Turcima. Veliku korist daju narodu i šume, koje sijeku i drvo izvoze. U gorama ima mnogo ruda, osobito željeza. Podneblje je oštro, jer su ti krajevi sa sjevera otvoreni, pa je otvoren put sjevernim vjetrovima.

Odavno se već ti krajevi zovu Bosna, a oni jugozapadni Hercegovina. Čuli smo, da je tamo nekoć kralj Stjepan Tvrtko osnovao jaku državu, no ta je poslije dospjela pod vlast Turaka. Svuda u tim krajevima stanuju Hrvati i Srbi, koji su vjere pravoslavne i rimokatoličke, ali mnogo ih je vjere Muhamedove, što je ostalo još iz doba, kad su tim krajevima vladali Turci. U tim krajevima najveći je grad Sarajevo, a u Hercegovini Mostar. Uz Vrbas leži Banjaluka.

Jugozapadni dio toga područja, koji se zove Hercegovina, sličan je Lici, samo što je podneblje u njemu toplije. Krševit je i gô, pa je i neplodan, i zato narod tamo oskudijeva.

Oblast planina zapadne Srbije.

Srijemu s onu stranu Save leži također plodna nizina, no što dalje od Save, krajevi bivaju sve gorovitiji, dok ne prijeđu u vrlo visoke planine.

Osim Drine dobiva Sava odatle još jedan oveći pritok — Kolubaru. Čim se tlo više uspinje, tim i podneblje biva sve oštrije, a u najvećim visinama već je vrlo oštro; tu su duge zime i kratka ljeta.

U ovim krajevima stanuju Srbi, koji su svi vjere pravoslavne. Bave se u nižim predjelima pretežno ratarstvom i siju sve vrsti žita. Osobito je plodna nizina uz Savu, koja se zove Srpska Posavina, te predjeli jugoistočno od te nizine, koji se zovu jednim imenom Šumadija. Plodna je i nizina uz veliku rijeku Moravu, koja utječe u Dunav. Osim žita dobro uspijeva i voće, osobito šljive, koje se suše i tako osušene šalju u trgovinu. U gorskim se predjelima bave više stočarstvom.

U tim su krajevima, u njihovu sjeverozapadnom dijelu, nastali prvi ustanci Srba, da oslobode svoju otadžbinu od Turaka, a na jugu nastala je u davno doba srpska oblast Raška.

Na utoku Save u Dunav leži Beograd, glavni grad naše kraljevine. Na Kolubari leži Valjevo, a na Istočnoj Moravi Kruševac, prijestolnica kneza Lazara. Blizu utoka Morave u Dunav smjestilo se Smederevo na samom Dunavu.

Oblast panonske nizine.

Srijemu na sjeveru i sjeveroistoku prostire se s onu stranu Dunava nepregledna nizina. Ta je nizina isto tako plodna kao i Srijem, samo je mnogo veća. Kroz nju protječe Dunav, koji tamo prima velik pritok Tisu. Dunav se katkad razlije, pa nastane povodanj, koji nanese mnogo štete. Dio te nizine između Drave i Dunava zove se Baranja, između Dunava i Tise Bačka, a dio s onu stranu Tise zove se Banat. Svi su ti krajevi vanredno plodni; izvrsno rodi pšenica, pa kuruz, a osim toga grožđe i voće. Posvuda goje mnogo goveda, a i konji su im na glasu. Hrane i mnogo svinja. Svega toga imadu tamošnji gospodari na pretek, pa se zato mnogo i izvozi, osobito žita, goveda i svinja.

Ti su krajevi, koji se jednim imenom zovu Vojvodina, do nedavna pripadali Madžarskoj kao i Međumurje, pa zato ima u njima uz Srbe i Hrvate i Madžara, a i Nijemaca. Najveći je grad u tim krajevima Subotica. Velika su i mjesta: Sombor, Novi Sad (na Dunavu nasuprot Petrovaradinu), Veliki Bečkerek i Pančevo.

Oblast jugoslavenskih Alpa.

Hrvatskom Zagorju na sjeveru i zapadu leže brdoviti krajevi, koji su mnogo slični Zagorju, samo su im gore mnogo više. U tim krajevima izvire Sava, ispod gore Triglava. Triglav je najviše brdo u našoj kraljevini, a pripada velikom gorju, koje se zove jednim imenom Alpe. Te su planine i u našoj državi vrlo visoke, no još su više tamo dalje na zapadu u tuđim državama. Prekrasni su to krajevi, pa stoga i dolazi onamo osobito ljeti mnogo svijeta, da u tim gorskim visinama na svježem uzduhu provedu vruće ljetne dane i da se nauživaju prirodnih krasota. Osobito su lijepi krajevi oko Bledskog jezera, koji ima u sredini otočić s crkvicom.

U tim krajevima stanuju Slovenci, koji govore jezikom vrlo sličnim našem jeziku. Po njima se i zove čitav kraj Slovenija. I ovdje su plodne nizine uz rijeke Savu i Dravu, pa se tu narod bavi ratarstvom, no u planinama bave se više stočarstvom. Stoka im je vrlo lijepa. U Sloveniji ima i mnogo tvornica.

Slovenci su svi rimokatoličke vjere.

Najveći je grad u Sloveniji Ljubljana, kroz koju protječe Ljubljanca, pritok Save. Na Dravi leži Maribor, također dosta velik grad.

Onaj dio Slovenije, koji je uz naš Gorski Kotar, vrlo je sličan Gorskom Kotaru, jer i on pripada Kršu ili Krasu, pa je i slabo plodan.

SADRŽAJ.

Strana

A) Hrvatsko-slavonsko međurječje 3
Posavina 3
Hrvatsko Zagorje 10
Gore između Save i Kupe 11
Moslavačka, Kalnička i Bilo-gora 12
Požeška kotlina 14
Podravina 16
Đakovština i Srijem 20
Banovina 23
B) Hrvatski Krš (Kras) 24
Gorski Kotar 24
Plitvička jezera 27
Lika i Krbava 28
More 30
Hrvatsko Primorje 31
Osvrt na oblast hrvatskoga Krša i hrvatskog međurječja 34
Dodatak:
Oblast dinarskoga primorja 36
Oblast dinarskih planina 37
Oblast planina zapadne Srbije 37
Oblast planina panonske nizine 38
Oblast jugoslavenskih Alpa 38

TISAK „TIPOGRAFIJE“ D. D. U ZAGREBU